

II. ПОЛІТИЧНА ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА

Войтович Радмила

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ “СИЛЬНОЇ ДЕРЖАВИ” В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

В умовах глобалізації виникає нова форма інституційної організації громадян – “сильна держава”, аксіоматичність якої сьогодні сумніву ні у кого не викликає. Держава за будь-яких умов та факторів має бути “сильною”, аби гарантувати своїм громадянам стабільність, соціальну безпеку, а для світової спільноти – конкурентність, такою мірою аби ефективно протистояти різним глобалізаційним викликам, які мають місце у сучасному світі.

У контексті цього аналізу для нас принципово важливим є розв’язання двох дослідницьких завдань: з’ясувати основні критерії, згідно з якими можна класифікувати відповідність або ж і невідповідність окремих національних держав до “сильним” державам, з іншого ж боку перед нами постає завдання визначити існування “сильних держав” і, таким чином, вказати на їх роль у сучасній загальноцивілізаційній стратегії суспільного розвитку. В межах цього дослідження ми виходимо із діалектичного розуміння самої сутності “сильної держави”, оскільки вона як така характеризується двома аспектами, а саме: “сильна держава” як ефективна управлінська інституція щодо реалізації національних інтересів в умовах глобалізації, а також як держава, яка має могутній вплив на загальноцивілізаційний розвиток людства і керується транснаціональними критеріями розвитку. Під останньою ми розуміємо США та їх

вплив на суспільно-політичний розвиток людства з його “стандартизованою формою демократії”, яка начебто де-юре ніяких загроз з собою не несе, а де-факто реально перешкоджає реалізації загальнонаціональної стратегії суспільного розвитку окремих країн світу. Не винятком у цьому плані є і Україна, особливо у так званий “постмайдановий період”.

Зазначена проблематика для вітчизняної науки є новою, хоча й деякі її аспекти виступали предметом окремого дослідження в працях таких вчених, як *В.М.Князев, І.С.Кравченко, В.Г.Кремень, І.Ф.Надольний, О.І.Білорус, М.І.Михальченко та інші*.

На пострадянському просторі вперше поняття “сильної держави” було озвучене у 2000 році на “Всеросійській конференції на тему “Російська держава та право на межі тисячоліть” у доповіді російського дослідника *М.Топорніна*¹. Проте зміст “сильної держави” тут розглядався у контексті її внутрішньої політики, з огляду на що аспекти впливу глобалізаційних процесів не враховувалися.

Дещо іншого підходу до визначення сутності “сильної держави” дотримується інший російський дослідник *О.Неклесса*, під якою він розуміє “державу у якій кожен може сказати, що він захищений як морально, так і матеріально, адже в її межах діє високий рівень розвитку демократії, за якої будуть досягнуті реальні умови для реалізації потенціалу кожного громадянина, дотримуються норми свободи особистості, створюється база для розвитку ефективного громадянського суспільства”².

Складовим елементом функціонування “сильної держави” є ідеологія ордолібералізму, яка характеризує “вільний ринковий порядок” і пронизує собою усі сфери життєдіяльності як окремої держави, так і впливає на розвиток інших національних держав. Це свідчить про те, що визначальним фактором функціонування “сильної держави” є економічний чинник, а тому не має жодних сумнівів у тому, яка держава найбільшою мірою реалізує цей фактор – звісно, що США.

Аналізуючи дослідження американських вчених і нещодавніх Нобелівських лауреатів *Д.Стігліца, Д.Екерлофа та*

М.Спенса, до критеріїв “сильної держави” слід віднести “позбавлені краху держави” та “позбавлені краху ринки”. Віднайти такі держави на карті світу, дотримуючись критеріїв, запропонованих дослідниками, практично не можливо, оскільки на тому чи іншому історичному етапі та чи інша держава світу мала і крах своєї державності, а також і цілком ймовірний крах економічної сфери. Тут скоріше за все критерієм “сили” такої держави є потенціал виходу із кризових ситуацій – чим мобільніше та ефективніше вона із нього вийде, тим “сильнішою” вона є, а тим самим і більш ефективною є її державно-управлінська система.

У цьому плані особливу увагу доцільно приділити внутрішньому фактору національного розвитку окремої держави, який і є визначальною умовою її “сили”. Це пояснюється тим, що досить часто, особливо це стосується кінця ХХ – ст. поч. ХХІ ст., окремі держави світу звертаються за допомогою до інших держав, аби ті допомагали їх суспільно-політичному розвитку. Це аж ніяк не може слугувати основою такої держави, адже це є не що інше, як її слабкість. Такий помилковий погляд щодо стратегії розвитку окремих національних держав особливо в умовах глобалізації, притаманний для більшості країн світу. Не винятком у цьому плані є і Україна, де протягом останніх декількох місяців проводяться бурливі консультації урядовців та окремих політичних сил на предмет того, яка країна світу найбільшою мірою (виходячи із її ментальної структури) може розробити сьогодні для нас стратегію економічного та навіть і політичного розвитку. Вочевидь, це ще раз підкреслює слабкість України стосовно всього глобального економічного простору та неефективність власної державної політики.

У межах цього аналізу слід також виокремити так звану *англосаксонську* модель розуміння “сильної держави”, відповідно до якої державі належить активна роль в організації ринкової економіки, та *континентальну*, яка відстоює ліберальну систему цінностей і характеризує максимальну впорядкованість відносин між державою, громадянином та бізнесом.

З нашого погляду визначальним принципом функціонування “сильної держави” в умовах глобалізації є економічний фактор, користуючись концепцією Ф.Хайєка* це так званий “економічний гуманізм”, “економічне чудо”, що доводить пріоритет економічних інтересів людини (добробут, соціальна безпека) над інтересами держави. В першу чергу, розглядаючи концепцію “сильної держави”, слід виходити із *політики паритетності*, яка визначає ефективність державної політики у поєднанні з принципом компромісності, свободи та соціальної рівності як у стосунках між громадянами, так і у відносинах між державами. Слід відзначити, що в умовах глобалізації жодною мірою не може бути мови про антагоністичні тенденції у відносинах між державами, адже тут основний пріоритет має політика рівності та технологія розвитку навздогін, де кожна окрема держава, яка не попадає у ногу з суспільним прогресом має відшукувати власні форми розвитку, які б цілком збіглися із загальноцивілізаційними критеріями такого розвитку. Це підтверджується також концепцією *А.Мюллер-Армака*, на думку якого, для розвитку сучасного суспільства важливим фактором є “зрівняти принципи свободи з принципами соціальної рівності”, що тим самим гарантує “сильній державі” ефективну політику компромісів у глобальному просторі, а також можливість досягнення соціальної рівності у відносинах між державами. Остання є вкрай важливою умовою, оскільки саме соціальна рівність у межах глобального простору вказує на можливість зайняти паритетну позицію окремими державами, позбавленими максималізму у ставленні один до одного та абсолютизації ролі окремої держави як суб’єкта глобального простору. “Сильна держава” відповідно до цього являє собою таку інституцію, яка забезпечує реалізацію ефективної соціальної політики, а тим самим високу конкурентність її у світі. Це все свідчить також про те, що необхідною умовою перетворення держави на “сильну державу” є функціонування “держави

* Концепція “економічного гуманізму” детально розроблена Ф.Хайєко у його праці “Конституція свободи”.

добробуту”, політика якої спрямована на обслуговування інтересів “соціально слабких прошарків”.

Важливою умовою функціонування “сильної держави” є чітко виписані глобалізаційні орієнтири “як сукупність принципів, регулювання соціально-економічної сфери, а не як певний проект, призначений для чіткого втілення”³. Це також підтверджує і той факт, що ніколи не можна упорядкувати суспільне життя національної держави за окремими чітко виписаними політичними рецептами, запропонованими іншими державами. А тому “сильна держава” – це та держава, яка сама чітко виробляє перспективи свого буття у майбутньому, не озираючись на інших.

В умовах глобалізації перед державою постає значна кількість ризиків, до яких, зокрема, доцільно віднести різні кризові явища, що перешкоджають їй належно реалізувати інституційні та еволюційні механізми суспільного розвитку. В першу чергу такими ризиками для “сильної держави” є тероризм та особливо підпорядкування національної стратегії суспільного розвитку глобалізаційній. З огляду на сучасні тенденції розвитку такий парадокс є очевидним та цілком виправданим, оскільки для маленької та “слабкої” країною завжди існує ризик “лягти під багату, і тоді її лідери і порядок управління будуть схвалювати, якщо навіть там буде практикуватися людодіство”⁴. Тому у нашому розумінні “сильна держава” – це держава, яка здатна подолати такі ризики, а тому виробити власну стратегію розвитку і провести ефективні суспільно-політичні реформи. Для такої держави принципово важливо спрямовувати свої цілі на реалізацію практичних завдань суспільно-економічного та політичного розвитку в умовах глобалізації. Фактично тут йдеться про нову суспільну синергетику, яка має набирати обертів саме в умовах глобалізації, оскільки саме вона приведе до виникнення й функціонування “сильної держави”.

Отже, “сильна держава” в умовах глобалізації являє собою самоорганізовану управлінську структуру, яка має враховувати стратегію розвитку суб’єктів глобального простору. Фактично в

умовах глобалізації жодною мірою не може бути мови про монопольну політику “сильної держави”, оскільки за своєю логікою вона є виключно “антимонопольною”, спрямованою на паритетність у стосунках з іншими. Так, на думку *В.Гуніка*, необхідною умовою ефективного розв’язання соціальних питань, а отже і функціонування “сильної держави” є “створення умов для “самозабезпечення”: найкращий соціальний порядок існує не там, де шляхом перерозподілу суспільного продукту максимально забезпечується широка соціальна підтримка, а там, де такої підтримки потребує максимальна кількість громадян”⁵. Виходячи із цього, “сильна держава” являє собою такий тип соціальної організації, який забезпечує розширення її функцій та соціальну стабільність, відповідно до умов глобалізаційного розвитку.

Особливо важливим елементом функціонування “сильної держави”, окрім її управлінських інституцій є людина як “основна рушійна сила суспільних відносин – самокерована особистість, воля громадян, що прагнуть закріпити свої ціннісні установки у ролі обов’язкових політико-правових інститутів”⁶. Проте тут перед “сильною державою” постає нове завдання – “не лише закріплювати ці інститути, але і розвивати та вдосконалювати їх”⁷ таким чином, аби, виходячи із цього, забезпечити їм відповідний рівень демократичного розвитку. Демократія як така в умовах глобалізації має відносний характер, оскільки, те, що може бути демократичним з погляду однієї національної спільноти, іншою за умов певної ситуації сприймається як анархія, яка не здатна вивести країну із кризи, якщо така породжена глобалізаційними умовами. В умовах глобалізації, коли національна держава є суб’єктом різних транснаціональних утворень, громадянам важко відстоювати право на ефективну державну владу, оскільки остання подекуди виступає виразником не національних, а глобальних інтересів. Це ще раз підтверджує і той факт, що держава як найвища національна цінність в умовах глобалізації є інертним утворенням, не здатним до обслуговування інтересів своїх громадян, а отже, і до самоорганізації, якої потребують від неї процеси глобалізації.

У межах нової цивілізаційної структури розвитку світу “сильна держава” є національним управлінським інститутом, побудованим на засадах глобального партнерства, що в першу чергу не перешкоджає власним інтересам громадян, які воно відстоює. У цьому саме і сила та міць такої держави, яка перебуває не на межі конфронтацій, а в першу чергу на межі перемовин та діалогу.

“Сильна держава” як глобалізаційна модель соціальної організації має передусім підвищити добробут нації таким чином, аби не послабити її. Виходячи із цього, держава як інструмент суспільного розвитку має дбати про збереження індивідуалізму нації у глобальному просторі навіть тоді, коли вона є не просто суб'єктом різних транснаціональних структур, а головним ньюсмейкером побудови глобального простору. У даному контексті під останнім ми розуміємо переважним чином США, а також Китай та Японію.

Важливе питання, яке виникає у даному контексті, це те, якою мірою діє “сильна держава” США, Китай та Японія не лише по відношенню до глобального світу, а в першу чергу щодо своїх громадян, наскільки ці країни є безпосередніми виразниками їх інтересів. Так, на думку *О.Здравомислова*, “сильна держава – це проблема раціоналізації як політичних дій, так і думок”⁸. Саме тому “сильна держава” є тим критерієм, який має забезпечити її високу конкурентність у світі. Проте не завжди принципи щодо формування “сильної держави” мають гуманний характер. Так, зокрема, досвід Китаю демонструє можливість формування “сильної держави” за допомогою відповідних економічних успіхів, які досить часто досягаються за рахунок “нереалізованих людських ресурсів”, що здійснюється шляхом “форсування гарантій економічних прав та свобод людини”. Це все, на думку *С.Гантінгтона*, “свідчить, що економічна система є заручником певного політичного курсу, а людський потенціал є недовикористаним через обмеженості особистих прав і свобод”⁹.

“Сильна держава” в сучасних глобалізаційних умовах має забезпечити перехід до сталого розвитку. Це пояснюється в

першу чергу тим, що в умовах глобалізації з'являються такі державні структури та транснаціональні інститути, на які саме покладається забезпечення “сталого” суспільного розвитку. У цьому плані, виходячи зі змісту внутрішньої політики “сильної держави” доцільно говорити про могутній, ефективний та демократичний потенціал держави щодо захисту свободи, реалізації потреб та інтересів людини. Щоб держава могла бути сильною та конкурентною у глобальному просторі, необхідно в першу чергу мати ефективну внутрішню політику. Саме тому “сильна держава” в умовах глобалізації мусить мати ефективну політичну владу, здатну приймати адекватні державно-управлінські рішення, які відповідають сучасним тенденціям суспільного розвитку. Особлива роль у творенні державної політики в умовах глобалізації має належати активній участі громадян, їх громадянській позиції. Це тим самим ще раз підтверджує актуальність вислову *Б.Гумбольдта*, що держава має бути сильною, а особистість активною. Саме тому важливо враховувати роль впливу громадянина на формування та здійснення політики держави в умовах глобалізації, адже тут доцільно виходити із рівня підтримки громадянами державно-управлінських рішень щодо зовнішнього курсу держави та, зокрема, її участі у відповідних транснаціональних утвореннях.

Проте, аналізуючи специфіку функціонування “сильної держави” в умовах глобалізації, доцільно виходити із рівня її економічного розвитку, адже він є важливим фактором посилення могутності її державності та позиціонування (відомості) у світі. Саме тому важливе питання, яке виникає у цьому контексті, зводиться до рівня державного регулювання суспільного життя в умовах глобалізації, який визначає потенціал “сильної держави”. Особлива увага при цьому має приділятися механізмам державного регулювання економічної сфери. Так, на думку *В.А.Затонського*, “сильна держава – це держава, яка чітко знає своє місце в ринковій економіці, мінімальні кордони та максимальні межі свого втручання в економічні процеси, діє в економіці за принципом “не заважати ринку”, застосовуючи

всі властиві для держави методи регулювання як опосередковані (економічні), так і прямі (адміністративні). Саме такі риси, на думку вченого і характеризують раціональну економічну політику, притаманну “сильній державі”¹⁰. Таким чином, важливою умовою функціонування “сильної держави” є вироблення ефективних механізмів поєднання економічних та адміністративних методів державного регулювання. Саме тому одним із механізмів функціонування “сильної держави” є злагоджена та ефективна система ланок суспільно-політичної та державно-управлінської сфери, що, у свою чергу, є індикатором прискорення суспільного розвитку в умовах глобалізації.

Проте у сучасному глобальному світі, окрім ринкової економіки важливим елементом розвитку сучасного суспільства є також “загальнолюдська цінність та надбання світової цивілізації”¹¹. У контексті зовнішньої політики “сильна держава” як така долучається до регулювання норм глобальної життєдіяльності. Тобто, виходячи із сучасної глобалізаційної логіки, вона має повне та безпосереднє право не лише впливати, але і визначати зміст національної політики своїх партнерів у межах відповідних транснаціональних структурах. Як приклад, на особливу увагу заслуговують США, зокрема, що стосується їх впливу на окремі пострадянські держави у формі так званих “кольорових революцій”. Проаналізувавши основні критерії “сильної держави” США, доцільно виокремити такі з них, як: нехтування індивідуальною свободою особистості, придушення особистої ініціативи, готовність йти на ризик, опосередкована відповідальність за прийняті рішення, максимальна потреба впливу на інші національні структури та об’єднання, тактичні дії, які наштовхуються на масовий супротив (підтвердженням чого стала війна в Іраку).

Важливе питання, яке виникає у контексті розгляду сутності “сильної держави”, це те, що має бути покладене в основу такої соціальної організації – однозначно мають бути покладені загальноцивілізаційні цінності, які визначаються загальнолюдськими. До таких, зокрема, традиційно належать

“обов’язок, дисципліна, відповідальність”. Кожна із зазначених цінностей в умовах глобалізації відзначається суперечливим характером, так, зокрема, що стосується обов’язку, то тут він як такий має відносний характер, оскільки в умовах глобалізації важко класифікувати, що є обов’язком, а що національним інтересом, який підкріплюється реальними потребами. Єдино аксіоматичною при цьому має бути система міжнародних угод, яка гарантує реалізацію відповідного обов’язку у відносинах між державами в умовах глобалізації. Те ж саме стосується розуміння дисципліни та відповідальності, щодо, зокрема, останньої, то вона тут має так званий бінарний характер, оскільки, з одного боку, держава має бути відповідальною перед своїми громадянами, а з іншого – перед суб’єктами глобального простору, до якого вона входить на паритетних засадах.

Виходячи із цього, необхідною умовою функціонування “сильної держави” є наявність ефективної системи права. Останнє забезпечує правову регламентацію функціонування “сильної держави” в умовах глобалізації. Кожній із національних держав притаманна своя система права, якою мірою вона є дієвою і наскільки державі вдалося долучитися до процесів адаптації міжнародного законодавства (гармонізація міжнародного права) до вітчизняних реалій, тим простіше їй налагоджувати стосунки із суб’єктами глобального простору, а отже, тим “сильнішою” є сама держава. З позицій *М.І. Матузова*, це підтверджується й тим, що “сильна держава здатна створити раціональну, внутрішньо узгоджену систему правових норм (право), які б стимулювали ініціативу, активність та самоуправління громадян, підвищили б їх роль в управлінні державою, встановлювали б громадський контроль над діяльністю органів державної влади”¹².

Це, у свою чергу, свідчить про те, що для “сильної держави” важливим критерієм реалізації її зовнішньої політики є рівень політичної свободи, наскільки держава є вільною у виборі реалізації своїх зовнішньополітичних стратегій. Така

проблема є достатньо актуальною для держави в умовах глобалізації, оскільки остання призводить до взаємозалежності у стосунках між державами, а тому говорити про автономну політику держави практично не можливо. Залежно від рівня політичної свободи посилюється роль впливу такої держави на світову спільноту, водночас така держава шляхом посилення важелів свого впливу вимушена обмежувати свою внутрішню стратегію діяльності. Останнє є очевидним, оскільки глобалізація як об'єктивний процес не дозволяє державі самостійно вийти із нової геополітичної архітектури, а тому саме “сильній державі” доводиться постійно відшукувати баланс між політичною свободою, політичною ініціативною та загальнонаціональним і загальноцивілізаційним розвитком. У протилежному разі, якщо ж держава відмовляється від пошуку такого балансу, вона не в змозі бути повноправним суб'єктом глобалізаційного простору, а тому і не може претендувати на статус “сильної держави” у світі. Саме тому однією із функцій “сильної держави” в умовах глобалізації має бути корекція політичних дій стосовно інших суб'єктів глобального простору.

Важливим методологічним аспектом, який у цьому контексті потребує свого розгляду – це розуміння “сильної держави” як наддержави. Постає питання, чи не протистоїть “сильна держава” національній державі, чи не є це своєрідною формою існування держави у державі, якою є роль суспільства та, зокрема, суспільних організацій у “сильній державі” як наддержаві. У такому контексті “сильна держава” являє собою певну суспільну реальність, яка має трансцендентний характер, проте дедалі частіше вона наділяється повноваженнями щодо регулювання суспільних відносин у межах окремих національних утворень. Таким чином, “сильна держава” є втіленням в першу чергу “публічного інтересу”, а відповідно до цього завжди виникає суперечність між приватним інтересом особистості, яка не завжди підтримує публічний інтерес держави в умовах глобалізації. За таких підстав “сильна держава” як така втрачає свій правовий характер, тому вона завжди має ризик

антагоністичного ставлення з боку громадянина, який не ідентифікує себе з нею.

Виходячи із цього, “сильна держава” являє собою інструмент реалізації “соціальної справедливості” у стосунках між державами, а також у ставленні до своїх громадян, гарантуючи їм соціальну безпеку в умовах глобалізації та соціально орієнтовану політику, спрямовану на реалізацію їх добробуту. Така форма держави є ефективною та результативною, а тому здатною до самоорганізації. Важлива проблема, яка виникає у контексті розуміння специфіки функціонування “сильної держави” є ідентифікація правової та неправової демократії. Неправова демократія в умовах глобалізації розглядається як влада більшості суб’єктів глобального простору, яка не регламентується законами окремої національної держави, а тому їх права залишаються незахищеними. Зазвичай неправова форма демократії є основною формою діяльності “сильної держави” в умовах глобалізації, оскільки вона є єдиною формою глобального лідерства. Правова ж форма демократії регламентується чіткими нормами взаємодії суб’єктів глобального простору у формі угод міжнародного права.

На особливу увагу в межах цього дослідження заслуговує спроба з’ясувати можливості існування України як “сильної держави”, чи все ж таки вона перебуває під могутнім впливом інших “сильних держав”. Більше того, сьогодні Україна є самодостатньою державою, а тому вона не потребує “зовнішніх помічників” для реалізації своїх функцій, історично вона має власний потенціал, який працює на формування її статусу “сильної держави”.

Виходячи із об’єктивних реалій, доцільно зазначити, що вплив “сильних держав” на систему державного управління України, який в окремих випадках сьогодні спостерігається, ні до чого іншого не призводить, як до її ускладнення, але водночас це є чи не єдиний спосіб вписатись у стратегічні орієнтири глобального простору. Таку можливість бути конкурентною для глобального простору може мати лише держава зі статусом

“сильної”, а тому, аби претендувати на таку роль, доцільно створити умови для самоорганізації громадян. Тобто, це все вказує на те, що які вектори зовнішнього розвитку обирає держава і особливо під впливом якої зовнішньополітичної стратегії вона перебуває, має залежати саме від волі та бажань її громадян. Саме діалог між державою та громадянами щодо зовнішньої політики є необхідною умовою її ефективності, а також здобуття нею статусу “сильної”. Це підтверджує аксіоматичний факт, що “сильною” державу робить громадянське суспільство, а тому тут важлива роль належить громадській ініціативі, різним формам суспільного контролю та безпосередній саморегуляції громадськості. Проте, на думку більшості теоретиків демократії “чим сильнішими є інститути громадянського суспільства, тим вищим є ризики тероризму та політичного екстремізму”¹³. Це вказує на те, що “сильна держава” як така розглядається виключно як тоталітарна, адже такою вона стає в першу чергу завдяки украпленню владної вертикалі, яка не має меж, а це, у свою чергу, може стати джерелом безкінечних небезпек, в яких за необхідності опиниться національна держава. У цьому контексті слід звернути увагу на надзвичайно важливий факт, який вирізняє “сильну” державу від “слабкої” – це здатність до терористичних та екстремістських акцій, які фактично і ініціюються нею. Проте це є велика омана, адже, якщо держава самостійно розв’язує воєнні дії, то сам факт їх здійснення вже веде до безпосереднього послаблення держави, а тим більше, якщо ж війна ще затягується, то держава втрачає будь-яку первинну міць, і врешті-решт, – свій престиж на міжнародній арені.

Для нашої країни сьогодні важливо здобути статус держави економічного розвитку як “західноєвропейського тигра”, який визначає “західноєвропейську модель економічного розвитку”. Саме це на певному етапі стало ознакою сприйняття України світом як “сильної держави”. З огляду на сучасну ситуацію можна виокремити основні проблеми (недоліки), які перешкоджають сьогодні Україні здобути статус “сильної

держави, це зокрема:

- недостатній рівень нормативно-правового забезпечення, а точніше, відсутність ефективних механізмів гармонізації вітчизняного права із західноєвропейським;
- неефективні організаційно-правові механізми державного управління;
- економічна стагнація, зумовлена відсутністю стратегії суспільного розвитку в умовах глобалізації;
- підміна національних інтересів транснаціональними;
- відсутність демократичних стандартів творення державної політики;
- недостатній рівень надання державно-управлінських послуг;
- низька обороноздатність країни;
- політизація та комерціалізація інформаційного простору;
- відсутність позитивного зовнішнього та внутрішнього іміджу держави.

Здолавши наведені недоліки, наша країна зможе “укріпити державу”, посиливши могутність її впливу на розвиток сучасного глобального світу. Слід відзначити, що таке “укріплення” держави має здійснюватися шляхом посилення консолідуючих механізмів суспільства, а це, у свою чергу приведе до ефективності такої держави у захисті її громадських, політичних та економічних прав і свобод.

Таким чином, здійснений нами аналіз дав змогу обґрунтувати, що образ “сильної держави” у світі в умовах глобалізації формується завдяки сильній економіці, могутньому громадянському суспільству, ефективній нормативно-правовій базі та принципам “керованої демократії”, які забезпечують відповідний контроль за внутрішньою та зовнішньою політикою держави.

¹ Гражданское общество, правовое государство и право (“круглый стол” журналов “Государство и право” и “Вопросы философии”) // Государство и право. – 2002. – № 1. – С. 12–50.

² Неклесса А. Глобальная трансформация: сущность, генезис, прогноз // МЭиМО, 2004. – № 1. – С. 120.

³ Гутник В.П. Политика хозяйственного порядка в Германии. (РАНИМЭиМО). – М.: Экономика, 2002. – С. 63.

⁴ Паршин А. Почему Америка наступает. – М., 2006. – С. 127.

⁵ Гутник В.П. Указ. соч. – С. 227.

⁶ Аринин А.Л. Права и свободы человека и эффективное развитие России // Общественные науки и современность. – 2002. – № 1. – С. 70.

⁷ Понпер К. Открытое общество и его враги. – М., 1992. – С. 167.

⁸ Здравомыслов А.Г. Власть и общество: кризис 90-х годов // Общественные науки и современность. – 2000. – № 6. – С. 30.

⁹ The 2003 NGO Sustainability Index for Central and Eastern Europe and Eurasia // USAID. – 2004. – Seventh Edition (June 2004).

¹⁰ Затонский В.А. Сильное государство и активная личность: актуальные проблемы взаимодействия // Вестник МГУ (Полит. науки). – 2004. – № 1. – С. 77.

¹¹ Чиркин В.Е. Общечеловеческие ценности и современное государство // Государство и право. – 2002. – № 1. – С. 19.

¹² Матузов Н.И. Право в политическом измерении // Правовая политика и правовая жизнь. – 2002. – № 1. – С. 10.

¹³ Арендт Х. Истоки тоталитаризма. – М., 2003. – 780 с.